

Mordbrand, hjul og stejle

Af N. H. Frandsen

Torsdag den 7. oktober 1824 blev den 43-årige Anne Andersdatter dømt til halshugning, hjul og stejle. En hård straf, men Anne Andersdatter var også tiltalt for en frygtelig forbrydelse. Mordbrand! Forøvet på Malteskro i Ågerup sogn.

Hvor mange mennesker mistede så livet ved denne grufulde gerning? Ingen! Hvor mange af bygningerne blev et bytte for flammerne? Ingen!

Den grufulde mordbrand blev slukket med en enkelt spand vand. Alligevel blev Anne Andersdatter tiltalt og dømt for mordbrand.

Det var tilsyneladende en ganske almindelig forårsdag på Malteskro den formiddag, onsdagen den 12. maj 1824. Folkene var ude i marken for at lægge kartofler, og kromanden Mads Jacobsen var selv med til arbejdet. Imens passede hans kone Kirstine kroen. Det var ikke svært, for den eneste kunde var nabokonen Karen Marie Poulsdatter, der tre gange i løbet af formiddagen var på kroen for at købe brændevin.

Mellem 9 og 10 om formiddagen gik kartoffellæggerne ind på kroen for at spise, hvad de kaldte »halvgåen middag«. Husmanden Christopher Jensen var først færdig med maden, og kromandens søn Søren bad ham derfor om at fodre hestene.

Da Christopher kom ud i stalden, mærkede han en svag lugt af røg. Han skyndte sig ind i laden ved siden af og opdagede, at det brændte

i rughalmen. Han skyndte sig ud i gården og slog alarnt, og Søren og tjenestepigen Karen Andersdatter styrtede ud i laden, pigen med en spand vand, som hun greb i farten. Lidt af halmen var allerede brændt, og ilden var netop begyndt at slå op i flammer, men ved hjælp af det medbragte vand blev ilden hurtigt slukket.

Der var således ikke sket nogen skade, men spørgsmålet var nu, hvordan ilden kunne være opstået. Søren og Christopher ledte efter brandårsagen og fandt en linnedklud, som de mente måtte have været svøbt om en glød og kastet ind gennem et hul i ladevæggen. Kluden blev senere afleveret til politiet.

Hullet i muren vendte ud til den vej, der førte ned til den tidligere kromand Niels Nielsens aftægtshus. I den ene ende af huset boede Christopher Jensen med sin kone og svigermoder. I den anden ende boede Niels Nielsen selv, samt Hans Larsen og hans kone, der havde lejet sig ind hos Niels Nielsen. Hverken Niels Nielsen eller Hans Larsen var hjemme den formiddag. Det var derimod Hans Larsens kone, der som nævnt havde været på kroen tre gange efter brændevin.

Det var derfor naturligt, at mistanken rettede sig mod Hans Larsens kone, så meget mere, som kluden, der havde været om gløden, kun var sveden, men ikke brændt igennem. Det ville den rimeligvis have været, hvis gerningsmanden havde boet længere borte.

Ved forhøret dagen efter branden blev kromand Mads Jacobsen spurgt, om der havde været uvenskab mellem ham og Hans Larsens kone. Jacobsen forklarede, at hun havde forlangt, at han skulle græsse en ko for hende, hvilket han havde nægtet. Hun havde desuden stjålet noget risgærde fra ham, og endelig havde han hende mistænkt for at have stjålet en hovedpude fra ham ca. 14 dage tidligere. Han havde hørt, at hun havde solgt fjer til en pige, der tjente i Holbæk.

Hans Larsens kone opgav sit navn som Karen Marie Poulsdatter. Hun forklarede, at hun og hendes mand, der boede i stue sammen med Niels Nielsen, stod op kl. 4 om morgenen. Hun lavede først kaffe til dem og gik derpå ud for at malke deres ko, der stod tøjret på Lars Jensens mark, der stødte op til kroens jord. Kl. 8 gik hendes mand på grøftegravningsarbejde, og han kom hjem kl. 4 om eftermiddagen. Niels Nielsen gik til Vipperød lidt over kl. 7 om morgenen og kom først hjem et kvart over ni om aftenen.

Af de øvrige beboere i huset, Christopher Jensen med kone og svigermøder, arbejdede Christopher på kroen, mens de to kvinder var hjemme hele dagen.

Ved 8-tiden om morgenen gik Karen op på kroen og hentede en pægl brændevin, som hun og hendes mand drak, hvorefter han gik på arbejde. Derefter satte hun sig til at spinde, og hun var ikke på kroen mere den dag. Da klokken var 9 gik hun ud på Lars Jensens lod for at flytte sin ko. Karen satte sig derefter igen til at spinde og blev ved, til Hans Larsen kom hjem kl. 4. Hun hørte ikke noget til, at der var sat ild i kroens bygninger, før hendes mand kom hjem og fortalte det.

Derpå blev kromand Jacobsen kaldt frem igen, og Karen Marie Poulsdatter blev gjort bekendt med hans forklaring om brændevins-hentningen.

Derefter ændrede Karen forklaring. Hun indrømmede nu, at hun havde været på kroen tre gange efter brændevin. Første gang var som nævnt ved 8-tiden. Den anden gang var kl. 10, da hun igen hentede en pægl for at traktere sin mands farbror, der var kommet på besøg. Hun vidste ikke, hvad han hed, men han boede ikke så langt fra kroen. Men hun kendte ikke navnet på det sted, hvor han boede. Denne gang var efter branden, hvor kromanden og hans kone fortalte hende om ildspåsættelsen, og det fortalte hun videre til farbroderen. Ved samme lejlighed havde hun hentet vand i kroens gård.

Straks efter rettede hun sin forklaring til, at det her omtalte var tredje gang, hun hentede brændevin. Anden gang var kvart over otte, da hun hentede 1/2 pægl til sig selv og en sildekræmmer, som hun ikke kendte navnet på, men som hun købte 10 ferske sild af. Alle tre gange var det krokonen, der solgte hende brændevinen.

Karen tilstod også, at hun af og til havde stjålet brændsel af et gårde, der hegnede kromandens have. Derimod benægtede hun at have stjålet en hovedpude fra Jacobsen. Hun havde solgt 4 pund fjer til en pige ved navn Sidse, der tjente Jens Sørensen i Holbæk. Hun havde taget fjercene fra sine egne sengeklæder og fået fire mark for dem.

Derpå blev Hans Larsen afhørt. Han forklarede, at han om morgenen kl. halv otte havde bedt sin kone om at gå op på kroen efter en pægl brændevin, hvilket hun gjorde. Efter at de havde drukket den

gik han på arbejde kl. 8 og kom hjem kl. 4, hvor Karen spurgte ham, om han havde hørt, at der havde været ild i en lade på kroen. Det havde han ikke, før hun fortalte ham det.

Hans Larsen oplyste også, at han havde tre farbrødre, Morten og Anders Olsen i Grandløse og Søren Olsen på Tjebberup Mark, men Karen havde ikke fortalt ham, at nogen af dem havde været på besøg.

Christopher Jensens kone Kirstine Rolandsdatter forklarede, at hun ikke havde set Hans Larsens kone få besøg om formiddagen. Derimod havde en sildekræmmer været inde hos hende to gange om eftermiddagen.

Derpå blev forhøret sluttet, og Hans Larsens kone Karen Marie Poulsdatter sat i arrest på grund af den stærke mistanke, der var mod hende. I et brev til borgmesteren anmodede dommeren om, at Karen Marie Poulsdatter måtte blive anbragt i arresthusets kælder, for at hendes ophold kunne blive så hårdt som muligt.

Allerede det første retsmøde viste Karen Maries taktik. Hun løj både om væsentlige og uvæsentlige ting, og når det ved hjælp af andre vidner lykkedes at påvise, at hun løj, ændrede hun forklaring. Og det er rent utroligt, hvor dårlig hendes hukommelse er. Navne har hun især vanskeligt ved at huske, selv navne på personer, hun burde kende godt. Denne taktik holdt hun fast ved i flere uger.

To dage senere, lørdag den 15. maj blev forhøret genoptaget. Den første person, der blev afhørt, var arrestantinden Karen Marie Poulsdatter. Hun havde i arresten fortalt arrestforvarerens kone, at branden var blevet påsat af en tiggerkone, som hun (selvfølgelig) ikke kendte. Men efter gentagen alvorlig formaning i retten til at fortælle sandheden, gav hun en ny version af begivenhederne den 12. maj.

Efter at hun havde hentet brændevin om morgenen, havde hendes mand bebrejdet hende, at de ikke havde penge til at betale deres husleje. Den var 6 rdl. halvårligt og skulle have været betalt 1. maj. Da Karen sagde, at det kunne hun ikke gøre noget ved, blev Hans Larsen vred og slog hende 4 gange over ryggen med en kæp. Hun blev ganske fortumlet af slagene, og for at fordrive sorgen gik hun op på kroen og købte ½ pægl snaps. Hun tog dog kun en enkelt dram og gav resten til sildekræmmeren, der havde været hos hende om formiddagen.

Hun forsikrede, at hun ikke var beruset, men hun var vred på sin mand for pryglene, og hun angav nu som en medvirkende årsag, at manden var vred over, at hun ikke ville tillade ham at sælge deres kø.

Hun tog derfor, mellem 9 og 10 om formiddagen, en klud, der lå på en bænk i køkkenet, tog en tørveglød fra skorstenen som hun svøbte i kluden og gik med den i hånden hen til ladelængen og kastede kluden med gløden ind gennem hullet i muren. Hun formodede, at der var halm i laden, men vidste det ikke ganske sikkert.

Da hun bagefter kom ud til sin kø, så hun kromanden og Kirstine Rolandsdatter på kroens lod, og efter at disse var gået hjem, gik hun også til sin stue. Noget efter at hun var kommet hjem, gik hun til kroen og hentede sig en pægl brændevin, og da fortalte både kromanden og hans kone, hvad der var sket.

Karen skulle nu gøre rede for sin fortid, og hun oplyste, at hendes navn var Karen Marie Poulsdatter. Hun var 34 eller 35 år gammel, født i Dannemare på Lolland. Hendes forældre var husmand Rasmus Poulsen og Karen Marie, der døde i hendes tidlige barndom. Hun kom ved forældrenes død til sin bedstemoder, der var gift med en husmand i Dannemare. Men hun vidste ikke, hvad de hed, eller om de endnu levede.

Hun var hos bedstemoderen, indtil hun var 20 år gammel. Hun havde tjent flere steder på Lolland, men kunne ikke huske hos hvem eller hvor længe. I foråret 1807 sejlede hun fra Nakskov til København i følge med 12 andre lollandske piger og 4 karle. I København tjente hun et halvt års tid hos en mand, hvis navn hun ikke kunne huske. Derpå gik hun til Kalundborg, hvor hun kom til at tjene degnen Feilberg i Raklev. Hos ham var hun et år, og kom derpå til købmandsken Madame Osterman, hvor hun var 8 år. I denne tjeneste blev hun gode venner med en mand ved navn Peder Post, men da han ikke ville gifte sig med hende, blev deres forbindelse hævet. Peder Post giftede sig derpå med en anden kvinde. Kort efter opstod der ild i Peder Posts baghus, og Karen blev mistænkt, men ikke arresteret. Hun blev frikendt for ildspåsættelsen, som hun også benægtede at have gjort sig skyldig i.

Efter de 8 år hos madam Osterman tjente hun et år hos købmand Gram og derpå tre år hos købmand Ibsen. Derefter tjente hun et

halvt år på Hagestedgård, hvor hun lærte sin nuværende mand at kende. De boede sammen hos mandens moder et halvt år, hvorpå de blev gift og flyttede til Maltes krohus, hvor de nu havde boet et år. Hun havde ingen børn med sin mand, men derimod et drengebarn født uden for ægteskab i Raklev. Denne dreng var nu 15 år gammel.

Derpå blev kromandens kone afhørt. Hun forklarede, at Hans Larsens kone den pågældende dag var på kroen tre gange for at hente brændevin. Første gang omkring kl. 8, da hun hentede 1 pægl. Anden gang mellem kl. 9 og 10, hvor hun hentede ½ pægl og kom til at skyldte 1 skilling. Tredie gang omkring kl. 11, efter at ilden var opdaget og slukket, hvor hun hentede 1 pægl, som hun fik på kredit.

Krokonen havde fortalt Karen om branden, hvortil denne havde svaret: »Gud bevares, hvilke slette mennesker«.

Krokonen mente ikke, at hverken hun eller hendes mand havde noget udestående med Karen Marie Poulsdatter.

Både Ellen Jørgensen, Christopher Jensens svigermoder og aftægtsmand Niels Nielsen mente, at det var Karen, der var årsag til ægteparrets skænderier, men ingen af dem kendte noget til et skænderi den pågældende morgen.

Husmand Søren Olsen af Tjebberup blev fremstillet. Han forklarede, at han var farbroder til Hans Larsen, men han havde aldrig været inde hos ham, og altså heller ikke besøgt hans kone om onsdagen.

Derimod påstod Karen Marie Poulsen, at Søren Poulsen var den farbroder, der var på besøg om onsdagen, sådan som hun havde forklaret tidligere.

Brandstiftelsesforsøget var nu opklaret med Karen Marie Poulsdatters tilståelse, men der var stadig uløste spørgsmål. Et af dem gjaldt motivet til brandstiftelsen. Karen Maries forklaring om hendes tidligere liv var noget uklar, og hendes hukommelse mærkværdigt svigtende.

Forhøret fortsatte tirsdag den 18. maj. Det koncentrerede sig især om det påståede skænderi.

Husmand Christopher Jensen forklarede, at han aldrig havde set Hans Larsen slå sin kone, hvorimod han nok havde hørt hende skælde ud, hvorefter Hans Larsen, når han ikke kunne bringe hende til ro

med det gode, plejede at forlade huset. Han havde også hørt Hans Larsen beklage sig over sin kones drikfældighed, der undertiden medførte, at Karen Marie lå på gulvet, når Hans kom hjem, så han måtte lægge hende i seng.

Om onsdagen blæste vinden kraftigt fra ladelængen over mod de øvrige bygninger, der var sammenbyggede og stråttækte, således at alle bygningerne ville være brændt, hvis ilden havde fået fat. Derimod bar vinden fra huset, hvor han og Hans Larsen boede, så dette var uden for fare. Han kendte intet til Karen Marie Poulsdatters tidligere liv.

Både Christopher og hans kone kunne fortælle, at Karen Marie var vred på kromanden, fordi han ikke ville græsse en ko for hende.

Hans Larsen blev igen afhørt og forklarede, at han ikke havde været oppe at skændes med sin kone onsdag morgen, hverken om at huslejen ikke var betalt, eller at han ville sælge koen. Og i øvrigt passede det ikke, at han ville sælge koen. Han havde heller ikke slået hende, men hans kone var meget opfarende og ville ofte slå ham, hvorfor han da er gået ud af huset. Men det var kun, når hun var beruset.

Han var ofte kommet hjem og havde fundet sin kone liggende beruset på gulvet, så han måtte lægge hende i seng. Han havde ikke været klar over, hvor hun fik penge til brændevin fra, men efter konens arrestation havde han eftersat deres tøj og opdaget, at det meste var borte. Han vidste dog ikke noget om, hvor hun havde solgt det.

Han kendte ikke noget til Karen Maries tidligere liv, da hun aldrig havde villet tale om det. Derimod vidste han, at hun havde et skudsmål, som han ganske vist ikke kunne læse, men hvor andre havde fortalt ham, at hun kaldtes Karen Poulsdatter eller Karen Andersdatter.

Karen Marie havde aldrig sagt til ham, at hun var vred på kromanden, fordi han ikke ville græsse hendes ko. Da han kom hjem om eftermiddagen den onsdag, kunne han godt mærke på sin kone, at hun havde drukket brændevin, men hun var ikke så beruset, at hun ikke vidste, hvad hun gjorde.

Derpå blev Karen Marie Poulsdatter igen afhørt. Hun forklarede nu, at hendes navn var Karen Marie Rasmusdatter, da hun huskede,

at hendes far hed Rasmus Poulsen. Hun fastholdt, at hendes mand havde slået hende onsdag morgen på grund af et skænderi. Hun fortalte, at hun havde solgt af både sine egne og mandens klæder til en kone i Holbæk, der hed Caroline. Både hun og hendes mand havde solgt tøj til Caroline.

Herefter indrømmede Hans Larsen, at han havde været med til at sælge klæder, men fastholdt stadig, at der ikke havde været noget skænderi.

Karen Marie fastholdt derimod sin forklaring om, at ildspåsættelsen skete, fordi hun havde været fortumlet i hovedet af mandens slag, og at det ikke havde været hendes hensigt at anstifte brand.

Hun fastholdt også sin forklaring om sit tidligere liv og tjenester, men benægtede, at hun havde sagt til Christopher Jensen, at hun var vred på kromanden. Hun havde blot sagt, at hun ikke fik så god græsning til sin ko i år som forrige år. Christopher fastholdt derimod sin forklaring.

Det næste forhør blev afholdt fredag den 21. maj. Dommeren kunne nu påvise, at Karen Marie Poulsdatter eller Rasmusdatter ikke havde talt sandhed, da hun fortalte om sit tidligere liv og færden.

Det skudsmål, hendes mand havde omtalt, var nemlig blevet afleveret til dommeren, og dér stod hun navngivet som Karen Nielsdatter. Hun indrømmede da også nu, at hun under alle de tjenester, der stod omtalt i skudsmålet, havde kaldt sig Karen Nielsdatter, og at det var hendes rigtige navn. Men hun vidste ikke, hvad hendes fader hed mere end Niels. Og hun ville ikke indrømme, at hendes tidligere oplysninger om faderens navn var urigtige.

Dommeren opfordrede hende også til at rette sin forklaring om, at hun var kommet til København i foråret 1807 og et halvt år efter til Feilberg i Raklev. Skudsmålet viste nemlig, at hun først var kommet til Feilberg den 1. maj 1810. Det viste også, at hun havde tjent madam Osterman i 7 år i stedet for de 8, hun selv havde påstået. Men trods alle forsøg på overtalelse nægtede Karen at ændre forklaring.

Der gik nu en måned inden næste forhør, der blev afholdt den 21. juni. Denne gang forklarede Hans Larsens kone, at hendes navn var Karen Nielsdatter. Hendes far hed Niels, men hun kunne ikke huske hans efternavn. Hendes mor hed Karen, og hun døde 2 dage efter, at

arrestantinden blev født. Hendes far døde, da hun var ½ år gammel. Den mand, hun voksede op hos til hun var 20 år, hed Niels Rasmussen, men hans kones navn kunne hun ikke huske.

Der var kommet en del oplysninger til retten forskellige steder fra, bl.a. fra Kalundborg, men Karen benægtede alt.

Karen forsikrede også, at hun havde fortalt sandheden i sin forklaring, og samtidig alt, hvad hun kunne huske: For hun kunne ikke huske navnet på præsten, der konfirmerede hende, eller navnet på de kammerater, der blev konfirmeret sammen med hende, eller navnene på nogen af de folk, der boede i Dannemare, mens hun var der.

Karen syntes således igen at være meget uvidende m.h.t. folks navne, og hun har vel næppe kunnet forvente, at dommeren skulle tage det for gode varer.

Den 26. juni blev Karen igen forhørt. I retten blev fremlagt en blårlærredsklud og et stykke papir, som kroens beboere havde fundet samme sted som den første klud, og som begge bar spor af at have været i forbindelse med ild. Karen indrømmede, at hun havde svøbt gløden i papiret, der stammede fra et kræmmerhus med kaffebønner, og kluden for at kunne bære den fra huset til kroens lade.

Men det med branden var kun en biting. Den var jo opklaret, hvorimod der var mange dunkle punkter i Karens fortid, som måtte opklares.

Karen blev derfor spurgt, om der var nogen i landet, der havde kundskab til hendes familie, og hun forklarede, at hun kom til København sammen med sin ældre søster, der hed Maren Nielsdatter. De fulgtes ad til Kalundborg, hvor Maren fik tjeneste hos postmester Funder og senere rejste til Jylland, hvor hun skulle være blevet gift med en jysk soldat. Men ellers vidste Karen intet, da hun ikke havde hørt fra Maren, siden denne forlod Kalundborg.

Hun fortalte også, at i anledning af sin vielse havde hun kun vist præsten sit skudsmål, da det var det eneste dokument, hun var i besiddelse af.

Derpå gik der igen en måned før det næste forhør, der fandt sted den 31. juli. Men myndighederne havde ikke ligget på den lade side i mellemtiden. Man havde fundet Karens søster i København, og denne søster havde afgivet en forklaring for Københavns politiret,

som var blevet sendt til Holbæk. Søsteren fortalte, at hun hed Maren Andersdatter, og hun var 43 år gammel. Hun var født i Dannemare på Lolland, hvor hendes fader Anders Hansen og hendes moder Karen Marie Nielsdatter endnu levede eller i hvert fald gjorde det året før, da hun sidst hørte fra dem.

Maren havde 3 søstre og 4 brødre, hvoraf Karen Marie var 1½ år yngre end hende. Desuden Boel, 1½ år yngre end Karen Marie, og Sidse, begge gift. Brødrene hed Niels, Hans, Peder og Jørgen Andersen, men hun vidste ikke ret meget om deres opholdssted.

Om søsteren Karen Marie forklarede Maren, at hun fra sit 9. år tjente hos forskellige bønder på Lolland, indtil hun i 1809 kom til Sjælland ad søvejen til København, hvor hun opholdt sig et par dage, inden hun kom til Maren, som dengang tjente på Sæbygård. Karen fik sin første tjeneste hos en degn i Raklev, hvor hun var 1 a 2 år. Derfra kom hun til Kalundborg, hvor hun tjente hos en værtshusholder i Skippergade, og derfra til madam Osterman. Maren besøgte søsteren i Kalundborg, da hun i 1816 rejste fra Jylland til København med sin mand. Dengang tjente Karen hos madam Osterman.

Såvidt Maren vidste, havde Karen Marie aldrig været tiltalt eller straffet.

Da Karen Marie var 16-17 år, havde hun engang skåret sig i halsen, fordi hun i vildelse ville begå selvmord. Det skete efter en sygdomsperiode. Da Karen besøgte Maren på Sæbygård kunne man stadig se arret på halsen. Desuden bemærkede Maren, både på Sæbygård og senere i Kalundborg, at Karen Marie undertiden var fjantet i hovedet.

Efter oplæsningen af Maren Andersdatters vidneudsagn, blev Karen Nielsdatter afhørt. Hun indrømmede, at hun havde en søster, men denne søster hed Maren Nielsdatter og ikke Maren Andersdatter. Flere søskende havde hun ikke. Og hendes forældre var helt sikkert døde, moderen ved hendes fødsel og faderen, da hun var ½ år gammel.

Derpå blev Marens vidneudsagn læst op for Karen, der straks ændrede forklaring. Det kunne være rimeligt at antage, at Maren Andersdatter var hendes søster, siden hun vidste besked med Karens tjenester i Kalundborg og Raklev. Men Karen kunne alligevel ikke

anerkende hende som søster, siden hun ikke hed Maren Nielsdatter. Og det passede heller ikke, at hun havde besøgt søsteren på Sæbygård.

Karen havde rigtignok ofte været syg, mens hun boede på Lolland, og under en sygdom havde hun været fra forstanden i 2-3 dage, men hun benægtede at have forsøgt at skære halsen over på sig selv. Hendes hals blev efterset, og der var ikke spor efter noget sår.

Karen blev igen foreholdt Maren Andersdatters forklaring om familieforholdene, men hun hævdede, at hun ikke havde flere søskende. Men efter at hun havde mistet begge sine forældre, fik hun stedforældre, og det var muligt, at den foregivne søster i København regnede stedforældrenes børn med til hendes søskende. Om stedfaderen hed Anders, vidste Karen ikke, da han var slem imod hende, og hun derfor næsten aldrig var hos ham.

Hun måtte derfor fastholde sin forklaring om, at hendes forældre var døde, mens hun var spæd, og at hun var blevet opdraget i Dannemare hos en gårdmand ved navn Niels. Han var en halvgammel mand med en ung kone, der boede i den gård, der lå nærmest kirken i Dannemare.

Som det ofte sker under retssager, at når først en person var arresteret, kom der nye klager, det skete også her. Marie Margrethe Nielsdatter fra Holbæk havde i vinterens løb mistet en del tøj, og hun mistænkte Karen Nielsdatter for at have stjålet det, da Karen af og til besøgte hende. Tøjet blev opgivet og bestod bl.a. af en særk, et rødternet linned forklæde og et violetblomstret tørklæde.

Ane Margrethe Bertelsdatter fra St. Grandløse forklarede, at hun havde solgt en del tøj for Karen Nielsdatter, bl.a. en særk, et rødternet linnedforklæde og et violet tørklæde. Pengene hun fik ved salget, gav hun videre til Karen Nielsdatter.

Karen benægtede, at Ane Margrethe havde solgt de pågældende klæder for hende. Derimod havde hun solgt forskelligt andet tøj for hende.

Derpå fremstod sognefoged Jens Larsens kone Karen Jørgensdatter af St. Grandløse og fremlagde et rødternet linned forklæde og et violet blomstret tørklæde, som hun havde købt af Ane Margrethe Bertelsdatter, der havde fortalt, at hun solgte dem for Karen

Nielsdatter. Marie Nielsdatter forklarede, at disse to ting var blevet stjålet fra hende, og retten beholdt dem derfor indtil videre.

Den 5. august blev Karen Nielsdatter igen forhørt. Retten i Hølbæk havde nu modtaget en lang række dokumenter om hendes fødsel og tidligere liv, men hun forsikrede hårdnakket, at hendes forklaring fra forhøret den 31. juli var den rene sandhed. Hun blev forholdsvis dokumenterne, og efter at hun flere gange var blevet formanet til sandhed, brast hun i gråd og sagde, at hun lige så godt kunne påtage sig skylden.

Men pludselig blev hun igen herre over sig selv og fastholdt, at hendes tidligere forklaring var sandhed, og at de fremlagte beviser ikke angik hende. Dommeren sluttede derfor forhøret og beordrede Karen ført tilbage til arresten.

Men inden Karen nåede at blive ført ud, bad hun om at komme i forhør igen. Hun lovede, at hun nu ville fortælle sandheden, og det gjorde hun. Det viste sig, at hun havde haft gode grunde til at prøve at skjule sandheden om sit tidligere liv, for hun var en undsluppet straffefange fra Møns Tugthus, der i 14 år havde levet under falsk navn.

Det følgende bygger på retsprotokoller fra Lolland og andre førstehåndskilder, da beretningen derved bliver mere autentisk og mere detaljeret. Desuden svigtede arrestantindens hukommelse på nogle punkter i 1824, denne gang ægte nok.

Hendes navn var ikke Karen, men Anne Andersdatter. Hun var datter af husmand Anders Hansen Carlsen og Karen Nielsdatter, født oktober 1781 i Opager by i Landet sogn på Lolland. Da hun var gammel nok til at vogte kreaturer, kom hun i tjeneste hos Niels Rasmussen i Dannemare, der boede nærmest ved kirken. Han var en ung mand, der havde en gammel kone. Mens hun var der, flyttede hendes fader fra Opager til Dannemare, hvor han fik et udflytterhus ved stranden. Hun var hos Niels Rasmussen i to år, derefter tre år hos en udflyttergårdmand i Dannemare, og derpå nogle år hos gårdmand Rasmus Christensen i Gløslunde, hvor hun blev konfirmeret i 1796.

Det sidste år, hun var hos Rasmus Christensen, blev hun gravid med en karl, der hed Hans Jacobsen Krøkke. (I 1824 mente hun, at

barnefaderen hed Niels Larsen). Rasmus Christensen lovede hende – påstod Anne i 1824 – at hun kunne bo hos hans forældre, der boede i et hus tæt ved gården, og føde sit barn dér og senere vende tilbage til hans tjeneste. Der er nok en erindringsforskydning, for hendes opførsel havde ikke givet Rasmus Christensen de bedste tanker om hende, og med god grund viste det sig.

For i begyndelsen af 1807 savnede Rasmus Christensens hustru Marie Michelsdatter nogle sølvpenge, et savn, der først blev opgjort til 9 kroner og 23 fireogtyveskillinger. Tjenestefolkenes gemmer blev ransaget, men uden held.

Tyveriet blev omtalt i byen, og det blev hørt af Annes broder Hans, der straks fortalte sin husbond – og senere Rasmus Christensen – at han i julen havde set, at hans søster var i besiddelse af sølvpenge.

Anne blev derpå afhørt af husbonden og truet med sagsanlæg, hvis hun ikke afleverede pengene. Hun gik derpå ud i brandeskuret og kom tilbage med de savnede penge, foruden nogle ti- og otteskillinger, som man ikke havde savnet ved første optælling.

Rasmus Christensen havde taget en søsterdatter til sig, et pigebarn på 9 år ved navn Anne Hansdatter, som blev behandlet som en datter af huset. Denne pige delte seng med Anne Andersdatter, og Anne havde overtalt den lille pige til at stjæle penge til sig. Til gengæld havde hun givet barnet nogle æbler, to lin og to hvide snøre, som hun havde sat på huer.

Det kom alligevel til en retssag, hvor Anne opgav sin alder til 22 år (den var 26) og forsøgte – ligesom senere i 1824 – at snakke udenom og lyve sig fra det, men uden held.

Anne Andersdatter blev dømt for at have forledt pigebarnet Anne Hansdatter til tyveri, og ifølge loven blev hendes straf fastsat, som om hun selv havde begået tyveriet. Den 12. marts 1807 blev hun idømt 2 måneders fængsel i Møns Tugthus.

Overførslen til Møns tugthus skete dog ikke med det samme, for Annes graviditet var nu vidt fremskreden, og den 29. marts 1807 fødte hun i Nakskov arrest en datter, der blev døbt Karen. Ifølge Anne Andersdatters senere forklaring døde barnet to dage gammelt, men det har ikke kunnet bekræftes.

Anne Andersdatter blev ført til Møns tugthus den 27. april og atter løsladt den 27. juni 1807. Efter at hun var blevet løsladt fra tugthuset, kom hun i tjeneste hos Jacob Thomsen i Ullerslev. Til 1. maj 1808 kom hun til Jørgen Due i Torpe og senere hos Rasmus Larsen i Troelse. Efter Annes opgivelse 1. november, men det var nok snarere 1. maj 1809.

Mens Anne tjente hos Jørgen Due, havde hendes fader lovet hende, at han ville give hende en ko, hvis hendes husbond ville give hende græsningen. Og hun havde aftalt med Rasmus Larsen, at han skulle græse koen for hende.

Onsdag den 10. maj 1809 gik hun derfor hjem om aftenen og hentede en ko hos sin fader. Imidlertid var det ikke faderens ko, hun tog, men derimod en, der tilhørte gårdmand Rasmus Poulsen, og som Anders Carlsen havde på stald.

Koens forsvinden blev opdaget næste morgen, men først anmeldt til myndighederne den 14. maj. Anders CarlSENS forklaring på forsvinkelsen var, at han var ude at lede efter koen. Han fortalte, at den måtte være blevet taget ud af stalden om natten, og at hverken han eller hans kone kendte noget til det.

Annes forklaring var en anden. Hun var kommet hjem om aftenen, hvor hendes fader havde givet hende koen, som hun i øvrigt skulle betale ham 2 års løn for. Han havde endda fulgt hende et stykke på vej. Hun havde så trukket koen til Højreby, hvor hun først havde bedt skoleholder Torp om at måtte lade koen stå hos ham, mens hun gik hjem efter noget, hun havde glemt, men det afslog han.

Derimod fik hun koen anbragt hos husmand Ib Nielsen overfor. Anne fortalte selv, at hun var blevet hos husmandens kone (manden var i soldatertjeneste) fra mellem 2 og 3 om natten til mellem 6 og 7, hvorpå hun var gået hjem og blevet der et par timer. Derpå havde hun atter hentet koen og var nået til Troelse om aftenen.

Husmandskonen Birthe Sophie Jørgensdatter fortalte derimod, at Anne var kommet med koen ved solopgang, og hun havde hentet den ½ time før solnedgang. Annes husbond kunne bekræfte, at hun var kommet hjem torsdag aften ved 10-tiden med sin ko.

Om det var Anne eller forældrene, der løj, er svært at sige. Men Anne må have vidst, at det var den forkerte ko, hun havde taget.

Rasmus Poulsens ko var øremærket, og Anne skar ørerne af den. Efter hendes egen forklaring for at hun kunne genkende den, hvis den løb bort.

Retssagen varede tre måneder, men det skyldtes ikke den stjalne ko. Anne røbede i et tidligt forhør, at faderen havde stjålet strandingsgods, og det medførte, at faderens aktiviteter blev nøjere undersøgt. Et stort antal vidner blev afhørt, og de kunne fortælle, at Anders Carlsen altid havde haft et dårligt rygte og været anset for tyv, hvorfor folk i almindelighed ikke havde villet omgås ham og hans familie.

Og foruden strandingsgodset kom der flere og flere tyveriindmeldelser til. Anders Carlsen blev anklaget for at have stjålet sejldug fra stranden, jern og reb sammesteds, pile og gærdestaver, et læs træ, melet af ½ tønne hvede, midten af en flæskeside og ½ gås og meget mere.

Et vidne, Ole Møller fra Grønhaage, kunne fortælle, at han natten mellem den 17. og 18. februar 1782 havde set Anders Carlsen komme med en hest og vogn og stjæle en brændeknop fra Skadscebølles bys tofter. Dette tyveri blev dog ikke taget i betragtning ved strafudmålingen, da dommeren mente, at Anders Carlsen på anden måde måtte have affundet sig med ejeren af brændeknoppen, siden de i de forløbne 28 år ikke havde klaget over tyveriet.

Det blev i øvrigt oplyst ved dømsafsøgelsen, at Anne Andersdatter var stærkt mistænkt for at have stukket ild til rådstuen, men det kunne ikke bevises. Derimod var der ingen tvivl om, at hun havde forsøgt at begå selvmord i cellen.

Straffen for Anne Andersdatter blev fastsat til 4 års fængsel i Møns Tugthus. Anders Carlsen fik for de forskellige tyverier 1 år i tugthuset og hustruen Karen Marie Nielsdatter for meddelagtighed 2 måneder samme sted.

Anne Andersdatter afsonede imidlertid ikke de fire år, for sidst på året lykkedes det hende at flygte. Hun og en anden fange, Ane Jørgensdatter, vaskede for portnerkonen madam Jørgensen, der skulle have haft en karl til at holde øjsyn med de fanger, der arbejdede for hende. Det havde hun imidlertid ikke, og de to kvinder benyttede sig af lejligheden. Samtidig flygtede to mandlige fanger og endnu en

kvindelig fange. Disse fem stjal en båd ved kysten, og mændene roede dem over til Sjælland, hvor de fulgtes ad, indtil de kom i nærheden af København, hvor Anne skiltes fra de andre. Hun begav sig til Sæbygård, hvor hendes søster Maren arbejdede.

Fra Sæbygård kom Anne til Raklev, hvor hun kom i tjeneste hos degnen Peder Christian Feilberg fra 1. maj 1810. Hun benyttede fra nu af navnet Karen Nielsdatter. Feilberg var enkenmand, idet hans kone var død i 1801. Her fødte Anne den 1. juli 1811 en søn, der i dåben fik navnet Christian. Faderen angav hun at være en soldat, hvis navn hun ikke vidste, en almindelig udflugt, når barnefaderens navn skulle skjules.

I dette tilfælde kan der næppe være tvivl om, at barnefaderen var husbonden, degnen Peder Christian Feilberg. Barnet blev sat i pleje, og da det blev konfirmeret i 1826 var moderen forlængst rejst fra egnen. Peder Feilberg døde i Østed i 1821, så der var ikke længere grund til at fortie noget. Ved konfirmationen kaldtes drengen Christian Pedersen Feilberg, og han benævnes altid senere Christian Pedersen.

Efter fødslen kom Anne/Karen i tjeneste hos madam Østerman, hvor hun var til 1. november 1818. Derpå til købmand Gram og 1. november 1819 til købmand Ibsen. Den sidste plads forlod hun i februar 1822 p.g.a. Ibsens død.

Mens Anne/Karen tjente i Kalundborg blev hun forlovet med Peder Jensen Post, der ejede en gård i byen. De var forlovet 2-3 år, men Peder Post slog op med hende, da han opdagede, at hun havde et barn uden for ægteskab.

Den 26. december 1821 blev der sat ild til Peder Posts gård. Det blev opdaget mellem 8 og 9 om aftenen, og ilden blev hurtigt slukket, før den havde anrettet nogen særlig skade. Brandårsagen kunne muligvis være, at der var stukket gløder op under taget, men det forblev uopklaret. Det blev heller ikke oplyst, hvem der havde sat ild på, men Peder Post var – i hvert fald senere – tilbøjelig til at mistænke sin forsmåede kæreste. Hun var i øvrigt brandaftenen gået forbi det sted, hvor ilden senere opstod.

Efter at tjenesten hos købmand Ibsen ophørte, kom Anne/Karen som tidligere nævnt til Hagestedgård, hvor hun traf Hans Larsen. De

blev gift 19. november 1822, hvor Anne, der stadig kaldte sig Karen Nielsdatter, opgav at være 30 år gammel. Hans Larsen var 26 år og Anne i virkeligheden 41.

Dermed var Anne Andersdatters liv klarlagt indtil brandstiftelsen på Malteskro. Retten kunne nu gå videre med de nye forbrydelser, hun var anklaget for. De stjalne genstande, forklædet og tørklædet blev vurderet til 1 mark tilsammen, og flere vidner blev afhørt for at fastslå, om de var Marie Margrethe Nielsdatters ejendom og om Anne Andersdatter havde stjålet dem.

Retssagen trak ud, men den 21. september kunne anklageren aflevere sit afsluttende indlæg. Anne Andersdatter havde benægtet tyveriet fra Marie Margrethe Nielsdatter, og da der ikke var fremkommet noget fuldstændigt bevis for hendes skyld, blev tiltalen frafaldet på dette punkt. I øvrigt ville der ikke blive tale om straf for Anne Andersdatters tyverier, idet de blev ganske overskyggede af ildspåsættelsen. Anklageren nedlagde påstand om, at Anne skulle dømmes efter Danske Lov 6-19-1, der siger, at dersom nogen med vilje sætter ild i anden mands hus eller skov, da er det mordbrand, der straffes med døden.

Anklageren krævede derfor, at Anne Andersdatter skulle have sin hals forbrudt og hendes legeme henkastes på en ild at brændes. Desuden skulle hun betale 40 lod sølv til kongen og have sin boeslod forbrudt til sin husbond. Derimod kunne lovens bestemmelse om 40 lod sølv til den skadelidte ikke komme i anvendelse, da der ingen skade var sket ved branden.

Forsvareren indrømmede, at Anne Andersdatter havde tilstået ildspåsættelse, men han fremhævede nogle formildende omstændigheder.

At branden ikke var sket med overlæg eller af ondskab, men var resultat af en pludselig indskydelse i øjeblikkelig sindsforvirring. At branden blev påsat på en tid på dagen, hvor der ikke var stor fare for beboernes liv eller gods, og der var ingen skade sket. Ikke engang de klude, gløden havde været svøbt i, var brændt! At Anne Andersdatters opdragelse havde været forsømt, og hun derfor havde manglet den fornødne eftertanke til at indse det urigtige i gerningen, samt at hun aldrig havde haft til hensigt at indebrænde nogen.

Forsvareren mente derfor, at straffen burde fastsættes til nogle års arbejde i Københavns Forbedringshus.

M.h.t. tyverierne havde Anne Andersdatter benægtet dem, undtagen tyveri af brænde fra kromandens risgårde, som ifølge loven måtte straffes med en bøde på 10 rigsdaler.

Dommen blev afsagt den 7. oktober 1824. Dommen lød på, at Anne Andersdatter skulle halshugges og derefter stejles, samt bøde 40 lod sølv til kongen. Endvidere blev det hende pålagt at betale sagens omkostninger.

Anne Andersdatter erklærede sig – vel ikke uventet – utilfreds med den afsagte dom og forlangte den anket til landsretten. Landsrettens dom faldt den 18. december 1824. Dommerne fandt ikke, at hun ved ildspåsættelsen havde været beruset, eller at hun var sindssvag, hverken i almindelighed eller i gerningsøjeblikket. Underrettens dom blev derfor stadfæstet.

Sagen blev anket videre til højesteret. Af de ni dommere mente den ene, at sagen faldt ind under Danske Lov 6-19-1, men han ville dog anbefale, at straffen blev nedsat til fængsel på livstid, da forbrydelsen var uoverlagt og begået i ophidselse, og der desuden ingen skade var sket. To dommere var i princippet enig deri, men ønskede en straf på forbedringshusarbejde i 5-6 år. De øvrige dommere mente ikke, at sagen kunne falde ind under 6-19-1, der taler om at sætte ild i huset selv, hvorimod der kun havde været ild i noget halm og ikke i selve huset. Straffen måtte derfor blive ansat som for mordbrandsforsøg. En af disse dommere ønskede en straf på 6 års forbedringshusarbejde, mens de fem øvrige ønskede en straf på 3 år for ildspåsættelsen, efter at resten af straffen fra dommen i 1809 var afsonet. Højesterets dom blev afsagt 16. februar 1825 og lød på, at Anne Andersdatter skulle arbejde 3 år i Københavns Forbedringshus, efter at hun havde afsonet resten af straffen fra 1809.

Anne Andersdatter blev indsat i Københavns Forbedringshus den 23. marts 1825. Ved indsættelsen blev hun beskrevet således: ca. 150 cm høj, brune øjne, brunt hår, magert ansigt og spinkle lemmer. På Forbedringshuset blev Anne dels sat til at strikke nye fødder i strømper, dels til at spinde blår og hamp. I alt skulle Anne Andersdatter opholde sig i forbedringshuset 6 år og 7 måneder, men det

Maltesmønde i Vipperød. Gården blev bygget i 1870-erne, der hvor Malteskro lå. Malet af N. P. Jacobsen 1889. Privat eje. Holbæk Museum fot. 1981.

skete ikke. Anne var i flere perioder syg af brystsyge, hvormed rimeligvis menes tuberkulose. Hun var indlagt på anstaltens sygehus fra 12. september til 22. oktober 1825, fra 22. december 1825 til 25. februar 1826, fra 29. april til 10. juni 1826 og endelig blev hun indlagt 18. juli 1826 og døde 22. august 1826. Hun blev begravet den 25. august.

KILDER

- Merløse-Tuse herreds politiprotokol 1824-26.
Merløse-Tuse herreds justitsprotokol 1824-29.
Merløse-Tuse herreds justitsdokumenter 1824.
Ars-Skippinge herreds ekstraretsprotokol 1822-29.
Kalundborg byfoged brandretsprotokol 1761-1841.
Kalundborg byfoged politiprotokol 1821-26.
Lolland Sønder herred politiprotokol 1805-16.
Lolland Sønder herred vidneprotokol 1800-39.
Lolland Sønder herred domprotokol 1800-73.
Hølbæk byfoged arrestjournal 1819-30.
Hølbæk byfoged. Rekvisitioner vedr. arrestanter 1815-48.
Merløse-Tuse herreds brandforsikringsprotokol 1800-48.
Merløse-Tuse herreds brandtaxationsprotokol 1800-19.
Københavnske politi- og domsmyndigheder, 1. protokol. Forhørsprotokol nr. 58. 1823-25.
Lands-, over- samt hof- og stadsrettens domprotokol 1824-26.
Møns Tugthus, afgæede breve 1821-34.
Møns Tugthus, kopibog, 1787-1813.
Møns Tugthus, mandtalsbog 1806-51.
Tugt-, Rasp- og Forbedringshusets arkiv:
Journal over indkomne fanger 1823-26.
Forbedringshusets mandtal 1816-26.
Tugt-, Rasp- og Forbedringshusets kirkebog.
Afdøde fanger i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset 1814-87.
Sygehusets sygeprotokol 1822-26.
Arbejdsbog for Forbedringshusets Fruentimmerfanger 1825.
Højesteret voteringsprotokol 1824.
Højesteret domprotokol 1824.